

SHAXS O'Z SALOHIYATINI RO'YOBGA CHIQRARISH MUAMMOSI

G'aniyeva N.O.

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotasiya. Maqolada shaxs o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning hozirgi kundagi asosiy muammolari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, shaxs o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish tushunchasining mazmuni, fanda yuzaga kelishining ijtimoiy shart sharoitlari xususida nazariy g'oyalar ilgari surilgan. Ayniqsa, shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga yordam beradigan va to'sqinlik qiladigan omillarni klassifikatsiya qilinib, ularning mohiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish, shaxs yo'nalganligi, gumanistik, "Men konsepsiyasi", psixofiziologik, psixologik, psixo-ekologik, pedagogik, ijtimoiy sharoit, faollik.

ПРОБЛЕМА САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Ганиева Н.О.

базовый докторант Наманганского государственного университета

Аннотация. В статье показаны основные проблемы, с которыми сталкивается человек, чтобы реализовать свой потенциал в наши дни. Также были выдвинуты теоретические идеи о содержании понятия реализации потенциала личности, социальных условиях его возникновения в науке. В частности, их суть раскрывается путем классификации факторов, способствующих и препятствующих реализации собственного потенциала индивида.

Ключевые слова: личность, реализация своего потенциала, личностная ориентация, гуманистическая, «Я-концепция», психофизиологические, психологические, психоэкологические, педагогические, социальные условия, деятельность.

THE PROBLEM OF REALIZING ONE'S POTENTIAL

Ganieva N.O.

Doctoral student of the Namangan State University

Annotation. The article shows the main problems of the person to realize his potential in the present day. Also, theoretical ideas have been put forward about the content of the concept of realization of an individual's potential, the social conditions of its occurrence in science. In particular, their essence is revealed by classifying the factors that contribute to and hinder the realization of an individual's own potential.

Keywords: personality, realization of one's potential, personality orientation, humanistic, «I Concept», psychophysiological, psychological, psycho-ecological, pedagogical, social conditions, activity.

Inson faoliyat sohasining jadal kengayishi va rivojlanishi munosabati bilan shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish muammosi bizning davrimizda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Hayotning barcha bosqichlarida eng ustuvor masalalardan biri jamiyatda shaxs o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish va o'zini namoyon qilish yo'lini tanlash muammosidir. Zamonaviy jamiyatning maqsadi ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan faoliyat orqali shaxs o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish, o'zini o'zi namoyon qilish va unga imkoniyatini beruvchi rivojlanayotgan shaxsning potensialini ochib berishdir. Shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish fenomeni, ayniqsa uning shakllanish bosqichida, ushbu hodisaga qiziqish ortib borayotganiga qaramay, to'liq tushunilmagan.

Ma'lumki, "O'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish" atamasi birinchi marta 1902 yilda "Falsafa va psixologiya lug'ati"da qo'llanilgan. Ko'pincha "o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish" tushunchasi "o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish" deb talqin qilinadi [3]. Shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish masalasi alohida va ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqila boshlandi, shu bilan birga turli fanlar uchun muammoli bo'lib qolmoqda.

XX asro'rtalarida insonning mohiyati va salohiyati haqidagi savollar bilan gumanistik (K. Goldshteyn, K. Rodgers, E. Fromm, A. Maslou) va ekzistensial psixologiya (J. Byugental, R. May, E. Shostrom, G. Ollport) ning yetakchi olimlari tomonidan tadqiq qilingan. Ular o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish istagi tug'ma, vaqt o'tishi bilan namoyon bo'ladigan, shaxsga xos bo'lgan imkoniyatlarni ochish deb hisoblashgan. Gumanistik yo'nalish vakillari K. Yungning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish ikki bosqichda davom etishini ta'kidlagan g'oyalarini davom ettirdilar. Hayotning birinchi yarmida inson o'z shaxsini yaratib, jamiyatdan ajralib chiqishga harakat qiladi. Ikkinchisida u yana jamiyat

bilan birlashadi va uning bir qismiga aylanadi. U o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishning yakuniy maqsadi ruhiy tajribani bilishdir, deb taxmin qildi [8]. Chet el psixologiyasida o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish haqidagi ko'plab tushunchalari A.Adler o'zini g'oyalarida davom ettiradi. Shunga muvofiq u o'z asarlarida "mukammallikka intilish" va "o'zini o'zi mukammallashtirishga intilishi" tushunchalarini bir-birining o'rnida qo'llashga harakat qilishadi. Mukammallikka intilish, A.Adlarning fikricha, tug'ma bo'lib, insonga butun umri davomida hamroh bo'lib, o'zini namoyon qilish va o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish istagini shakllantiradi.

Shu o'rindan ta'kidlash kerakki, inson jamiyatdan ajralmas bo'lganidek, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish ham individual emas. Shuning uchun u faqat inson o'z salohiyatini ro'yobga chiqaradigan guruhda amalga oshirilishi mumkin. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun o'z harakatlarini amalga oshirishi va rejalashtirishi mumkin. A.Adler inson o'z shaxsini yaratuvchisi, o'z oldiga maqsad qo'ygan va unga erishish yo'llarini yaratuvchi, ijodiy salohiyatdan foydalangan holda ekanligini ta'kidlagan [1]. K.Rojers o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishni tug'ma sifat emas, balki o'zini o'zi mukammallashtirishning asosiy motivi sifatida tushuntirdi. Shuningdek, u o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish faqat "Men" va "Men-konsepsiya" ni ishlab chiqqanlarga bo'ysunishini ta'kidladi. Bu tushunchalar K.Rojers nazariyasida asosiy bo'lib, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish va boshqa odamlar bilan munosabatlardan iborat tasvirlar sifatida tavsiflanadi. Shuningdek, "Men-konsepsiya", "Men-ideal"- inson qanday bo'lishni xohlashi va "Men-real" - insonning o'zi haqidagi g'oyalariga asoslanadi. Insonning "Men"i hayot davomida o'zgarib turadi, lekin har doim yaxlit holda qoladi, shu munosabat bilan insonning o'zi haqidagi g'oyasi doimiy bo'lib qoladi. K.Rojers konsepsiyasidagi eng muhimi: "...o'z tajribasini kuzatish va baholash orqali inson o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga doimiy ehtiyojni boshdan kechirgan holda o'zini o'zi o'rganadi" degan pozisiyadir. Bu ehtiyojni K. Rojers o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish deb ataydi [5]. A.Maslou o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish inson ehtiyojlarining eng yuqori darajada ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, "... o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish - bu o'z imkoniyatlarini amalga oshirish yoki da'vat qilish, taqdirni yanada to'liqroq bilish va ... o'zini qabul qilish kabi "potensial imkoniyatlar, qobiliyat va iste'dodlarni doimiy ravishda amalga oshirib, asl tabiat, shaxsning birligi, integratsiyasi yoki ichki sinergiyasiga tinimsiz intilish sifatida" [4] ko'rsatiladi. A.Maslou o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish insonning o'zi xohlagan narsaga aylanish istagi ekanligini ta'kidladi. Bu darajaga yetgan inson bor salohiyatini to'liq ishga sola oladi. Biroq, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga odamning o'zi to'sqinlik qilishi mumkin, chunki u o'z imkoniyatlari haqida o'ylamaydi va o'zini amalga oshirishga intilmaydi. Bu muvaffaqiyat qo'rquvi bilan izohlanadi, bu insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish tomon harakatini murakkablashtiradi. E.Fromm o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish majburiy atributi sifatida mahsuldor o'zini o'zi anglash - shaxsning o'z salohiyatining eng yuqori cho'qqisiga erishish harakati deb ataladi. Tadqiqotchining ta'kidlashicha: "... o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish hayotiy zarurat - ruhiy holat - doimiy va uning asosida o'zgarasdir" [6]. Avstriyalik psixiatr va psixolog V.Frankl o'zi ilgari surgan logoterapiyaga asoslanib, insonning rivojlanishi tashqi dunyoda mavjud bo'lgan hayot mazmunini o'rganish jarayoni bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Ma'noning asosini qadriyatlar-insoniyat tajribasini birlashtirgan semantik tushunchalar tashkil etadi. "... o'z hayotining ma'nosini anglagan inson shu orqali o'zini o'zi amalga oshiradi; o'zini o'zi faollashtirish deb ataladigan narsa faqat ma'noni amalga oshirishning qo'shimcha mahsulotidir, deb hisoblaydi V.Frankl [7]. Zamonaviy psixologiyada o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish muammosi ijtimoiy falsafaning aspektlarida va uning individual pozitsiyalari - ijtimoiy psixologiyada batafsil o'rganildi. Bu umuman o'z imkoniyatini ro'yobga chiqarish g'oyasini ishlab chiqishga imkon berdi. Shunday qilib, I.D. Yegorichevaning ta'kidlashicha, mualliflarning aksariyati o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish muammosi insonning o'zini o'zi anglashi bilan aloqadorligi, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish shaxsning muhim kuchlarini aniqlash bilan bog'liqligi bilan ajralib turadi.

D.A.Leontyev shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishni o'rganish muammosining uchta darajasini ajratadi

- umumiy falsafiy - shaxsning mohiyati, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish jarayonining mazmuni masalalarini hal qilish darajasi;
- sosiologik - muayyan ijtimoiy-madaniy muhitda shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish yo'llari va usullarini ko'rib chiqish;
- psixologik - shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga imkon beradigan shaxsiy fazilatlarni va muayyan tashqi sharoitlarni tahlil qiladi.

Ushbu yondashuv psixologik daraja eng katta ahamiyatga ega. D.A. Leontyevning so'zlariga ko'ra, insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish istagi uning mavjudligi abadiy emasligini

anglashni to'liq shakllantiradi. Shu sababli, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish faqat o'zaro bog'liq ehtiyojlar va madaniyat va jamiyatga ijtimoiy hissa qo'shadigan shaxs bo'lish qobiliyati asosida amalga oshirilishi mumkin. O'z salohiyatini ro'yobga chiqarish ko'rsatkichi jamiyat uchun muhim bo'lgan faoliyat natijasidir.

E.I. Goryacheva o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish jarayonini potensial qobiliyatlarning mazmunli va jarayonli tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan haqiqiy qobiliyatlarga o'tishi sifatida tavsiflaydi. Mazmuniy jihat shaxsning muayyan qobiliyatlarini, ushbu qobiliyatlarni amalga oshiradigan jarayonli - harakatlarni tavsiflaydi.

L.A. Korostileva o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish haqida mustaqil harakatlar, yaqin va uzoq atrof-muhit hamda butun dunyo bilan hamkorlik qilish orqali "Men" ni rivojlantirish imkoniyatlarini amalga oshirish sifatida bayon qiladi.

E.V. Galajinskiyning ta'kidlashicha, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish hayot strategiyasini tanlash bilan bog'liq bo'lgan integrasiya omilidir. Ijodiy o'zini o'zi ro'yobga chiqarish istagi insonning ichki tabiatining ifodasidir [2].

O'z salohiyatini ro'yobga chiqarish shaxsiy potentsiallarni ochish uchun yetarli harakatlarni qo'llash orqali shaxsning turli tomonlarini uyg'un rivojlanishini nazarda tutadi. Keng ma'noda, bu kundalik faoliyatda o'zini ochib berish, har bir vaqtning har bir daqiqasida o'z hayot yo'lini, qadriyatlarini va ma'nosini izlash va o'rnatish sifatida izohlanadi.

O'z salohiyatini ro'yobga chiqarish faqat shaxsiy o'sish uchun kuchli rag'batlantiruvchi motiv mavjudligi tufayli yuzaga keladi.

O'z salohiyatini ro'yobga chiqarishni tizimli yondashuv doirasida o'rganib, S.I. Kudinov o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning psixofiziologik, psixologik, psixo-ekologik, pedagogik va ijtimoiy sharoitlarini, tashqi va ichki shakllarini, faolligini, shaxsiy va ijtimoiy turlarini ajratib ko'rsatadi. Bundan tashqari, u o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning ayrim xususiyatlarini aniqroq diagnostika qilish va psixologik korreksiya qilish imkonini beradigan tabiiy va ijtimoiy xususiyatlarni o'z ichiga olgan o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning tarkibiy modelini taklif qildi.

O'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning asosiy shartlarini batafsil ko'rib chiqsak, R.A. Zobov, V.I. Panov, S. D. Deryabo, V.A. Levin psixo-ekologik tizimning shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligiga ta'siri foydasiga bog'liq ekanligini ta'kidlaymiz. Ularning ilmiy tadqiqot ishlarida havoning ifloslanishi, sifatsiz ichimlik suvi kabi ekologik omillarning inson ruhiyatiga ta'siri qayd etilgan. Bunday ta'sir natijasida xulq-atvorning tajovuzkorligi kuchayishi, hayotiylikning pasayishi, ruhiy tushkunlik va shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadigan boshqa omillar paydo bo'lishi mumkin.

Psixofiziologik omillarning shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga ta'siri ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Eng muhimlari anatomik va fiziologik xususiyatlar bo'lib, ular har qanday sohada o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishdagi muvaffaqiyatining zaruriy sharti, shuningdek temperament xususiyatlari va asab tizimining xususiyatlari hisoblanadi. Shaxsning o'zini muvaffaqiyatli ro'yobga chiqarishga yordam beradigan psixologik sharoitlar aqliy kognitiv jarayonlar, shaxsiy xususiyatlar va psixo-emosional holatlar bilan ifodalanadi.

Ijtimoiy sharoitlar deganda, ishtirokchilarga shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga beradigan yoki to'sqinlik qiladigan ijtimoiy rol pozitsiyalarini ta'minlaydigan turli xil ijtimoiylashuv institutlari tushuniladi.

Pedagogik shart-sharoitlarga ta'lim va tarbiya tizimi kiradi, ular o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun tizimni tashkil etuvchi asos bo'lib xizmat qiladi. O'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning ajralib turadigan shakllari orasida tashqi tomondan shaxs o'zini kasb, ijodkorlik, sport, san'at, o'qish, siyosiy va ijtimoiy faoliyat va boshqa shu kabi hayotiy sohalarida namoyon etishga qaratilgan. Shaxsning ichki yo'nalganligi jismoniy, intellektual, estetik, axloqiy va ma'naviy jihatlarida o'zini o'zi mukammallashtirishga qaratilgan.

Shu o'rinda o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish turlariga kelsak, faoliyat - bu turli xil faoliyat turlarida o'zini namoyon qilish va sub'yektning ma'lum bir kasbida ham, ijodkorlik, havaskor sport va boshqalarda ham yuqori darajadagi kasbiy kompetensiyani ta'minlaydi. Ijtimoiy o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish har qanday ijtimoiy foydali faoliyatni amalga oshirish bilan tavsiflanadi. Shaxsiy o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish insonning ma'naviy o'sishini ta'minlaydi, shaxsiy salohiyat, mas'uliyat, bilimdonlik, ijodkorlik, axloqiy va boshqalarni rivojlantirishga yordam beradi. Mazkur tizimli tuzilma shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishning individual o'ziga xosligini uning qadriyatli-semantik, motivasion-ehtiyoj, instrumental, hissiy-irodaviy va reflektiv-baholash xususiyatlarining o'zaro uyg'unlikda o'rganishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Адлер, А. Индивидуальная психология [Текст] / А. Адлер // История зарубежной психологии / ред. П.Я. Гальперин, А.Н. Ждан. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – С. 131–140
2. Галажинский, Э.В. Системная детерминация самореализации личности [Текст] / Э.В. Галажинский // Дисс. ... доктора психол. наук. – Томск, 2012. – 320с.
3. Кудинов, С.И. Психодиагностика личности [Текст] / С.И. Кудинов // Издательство Тольяттинского государственного университета, 2012. – 269 с.
4. Олпорт, Г. Становление личности: Избр. труды [Текст] / Г. Олпорт; Под общ. ред. Д.А. Леонтьева; Пер. с англ. Л.В. Трубицыной, Д.А. Леонтьева. - М.: Смысл, 2002. - 461 с.
5. Рубинштейн, М.М. Юность: по дневникам и автобиографическим записям [Текст]: / М.М. Рубинштейн. - М.: Высш. пед. курсы при Моск. высш. техн. училище, 1928. - 275 с.
6. Фромм, Э. Анатомия человеческой деструктивности [Текст] / Э. Фромм. – М.: «Республика», 1994. – 447 с.
7. Фромм, Э. Человек для себя. Исследование психологических проблем этики / Э. Фромм; пер. с англ. Л.А. Чернышевой. – Минск: Коллегиум, 1992. – 253 с.
8. Brunstein, J.C. Personal goals and subjective well-being / J.C. Brunstein // Journal of Personality and social psychology. – 1993. – № 65. – P. 1061-1070.